

Marja LEINONEN (Helsinki)

Omistussuhteen ulokkeita: komin possessiivisuffiksin ei-possessiivisista funktioista

Kirjoitus pohjautuu Suomalais-Ugrilaisessa Seurassa 15. huhtikuuta 2005 pidettyyn esitelmään.

1. Aluksi

Viime vuosina on ollut havaittavissa kiinnostusta uralilaisten kielten possessiivisuffiksien monifunktionaalisuuteen. Fennougristien lisäksi typologien huomio on kiinnittynyt omistussuhteen ja definiittisyyden yhteyteen. Sen ohella, että omistussuhde sinänsä toimii olion tarkoitteen rajaajana ja siten konkretisoi sen, kyseisissä kielissä esiintyy omistetuiksi merkittyjä lausekkeita, joita luonnehditaan demonstratiivisiksi tai definiittisiksi.

Fennougristiikassa possessiivisuffiksien ei-possessiivisia funktioita on nimetty definiittisiksi tai determinatiivisiksi (Schlachter 1960). Jälkimmäinen on usein samaistettu definiittisyyteen – Irina Nikolaeva (2004) esittää melkoisen listan fennougristeja, joiden mielestä kysymys on juuri siitä. A. I. Kuznecova (2004) katsoo, että omistaminen on peruskategoria, ja sen rinnalle kumuloituu deiktisiä, determinatiivisia, intensiivisiä ja mahdollisesti muita perifeerisiä funktioita. Yksinkertaisesti sanoen: kun oliota ei voi omistaa, suffiksi muuttuu demonstratiiviseksi partikkeliksi. Lännempänä – ilmeisesti indoeurooppalaisten artikkelikielten innoittamina – definiittisen artikkelin käyttötyypit pyritään kytkeämään komin possessiivisuffikkeihin.

2. Omistus ja definiittisyys

Kari Fraurud (2000) pohjaa ehdotuksensa omistuksen ja definiittisyyden teorioihin. Hän esittää, että possessiivien laajennettu käyttö esiintyy vain kielissä, joissa merkitsijä on kliittinen tai suffiksoitu elementti – hänen esimerkkikielensä ovat komi, udmurtti, turkki ja maya. Omistussuhteen osalta oleellista on se, että prototyypin omistuksen rinnalla esiintyy assosiatiivista omistusta: 'jonkun auto' voi olla pelkästään auto, jonka puheena oleva henkilö on maininnut. Definiittisyyden työhypoteesit, joihin Fraurud nojaa, on laatinut jo klassikoksi noussut J. Hawkins (1978): määräinen artikkeli esiintyy 1) suorassa anaforisessa käytössä (*a clutch... the clutch*), 2) assosiatiivisessa anaforisessa käytössä (*a car... the clutch*), 3) välittömässä tilannekäytössä (*Press the clutch!*) ja 4) laajemman tilanteen käytössä (uniikisti tunnettu *the Queen*).

Komin kielestä tutkijan käytössä ei ole ollut laajaa tekstikorpusta, mutta udmurtista sellainen on löytynyt. Sen perusteella Fraurud toteaa, että hänen käyttämänsä kieliopillistuvan artikkelin kriteerit toteutuvat melko heikosti. Diskurssifrekvenssi on kylläkin suuri verrattuna muihin kieliin, mutta merkitsijä ei ole pakollinen, vaikka juuri permiläisissä kielissä saattaa olla kehitystä siihen suuntaan – demonstratiivipronomini + N -possessiivisuffiksi on hyvin yleinen rakenne udmurtissa. Fraurudin mukaan kieliopillistumiseen viittaa myös se, että possessiivimerkitsijää käytetään laajasti tilanteissa, joihin muissa kielissä liittyy definiittinen artikkeli, nimittäin laajennetussa assosiatiivisessa anaforisessa käytössä (käyttötilanteet J. Hawkinsin mallin mukaan: *a car... the clutch*) ja ankkuroinnissa tilannekontekstiin itseensä (*Press the clutch!*). Myös suorassa anaforisessa käytössä (*A clutch... the clutch*) esiintyy possessiivisia muotoja. Fraurudin esimerkit ovat peräisin Serebrennikovilta (1963). Määräiseksi artikkeliksi Fraurud ei merkitsijää kuitenkaan halua sanoa, se liittyy vain fokuksessa (= lyhyessä muistissa) olevaan tarkoitteeseen ja sen referentiaalisuuteen. Kysymyksessä on kategoria ”in statu nascendi”. Ja miksipä joka kieleen pitäisi kehittyäkään määräinen artikkeli – suurin osa maailman kielistä toimii mainiosti ilmankin. Udmurtin ja komin osalta merkitsijän funktion määrittelyksi jää siteeraus Denis Sinorilta: ”Morfeemi, joka osoittaa, että puhujan mielessä käsite liittyy toiseen käsitteeseen. Tämä toinen käsite ei ehkä ole ilmaistuna samassa lauseessa. Ehkä ei ollenkaan, vaan vain implikoitu tilanteessa.” (Sinor 1978: 264.)

Definiittisyys on itse asiassa kognitiivinen kategoria, jota pyöritellään identifioitavuuden (= lokalisoitavuuden) kanssa yhdessä. Sellaisena se löytyy tietenkin kaikista kielistä, esimerkiksi lauseenalkuinen topiikki (’subjekti’) kiinassa on nykykäsitysten mukaan ”definiittinen” semanttisesti tai pragmaattisesti. Christopher Lyons katsoo, että definiittinen ilmaus on diskurssirakenteen elementti ja definiittisyys liittyy siihen, onko referentti tuttu tai jo diskurssissa esitelty (Lyons 1999: 278).

Irina Nikolaeva (2004) soveltaa Hawkinsin definiittisyysteoriaan perustuvia käyttötilanteita ja määrittelee uralilaisten kielten possessiivisuffiksien toissijaisen käytön seuraavasti: Ensiksikin sillä merkitään referentin identifioitavuus. Identifioitavuus on universaalia, definiittisyys vain kielikohtainen kategoria. Identifioitavuuden perustana on

a) deiksis ja tilannekonteksti. Esimerkki on B. A. Serebrennikovilta (1963; ks. Bubrih 1949: 53): *Oškys* (3SG)! ’Karhu!’ sanottuna tilanteessa, jossa puhuja näkee karhun.

b) referentin rooli laajemmassa tilannekontekstissa tai yhteiset taustatiedot, esim. uniikkien sekä luonnonilmiöiden merkitseminen. Nikolaeva toteaa, ettei ole löytänyt aineistostaan tilannekontekstin luomia tai kulttuurissa uniikkeja suffiksoituja referenttejä tyyppiä *the house*, *the Queen*. (Nikolaeva 2004: 134.)

c) anafora: edellä on mainittu olio, ja se on diskurssimaailmassa salientti.

Toiseksi Nikolaeva nimeää ns. assosiativisen käytön, jossa esiintyy yksikön 2. persoonan suffiksi. Se edustaa pragmaattisempaa identifioitavuutta. ”Omistajan” ja omistetun suhde toimii vain tietyssä kontekstissa – Ago Künnapin sanoin kyseessä on ”olio, josta olet kuullut” (Künnap 2004: 1–4). Samantyyppistä assosiaatiota on affiksoidun NP:n liittäminen diskurssinsisäiseen elementtiin, tilanteeseen.

Kolmas käyttötyyppi on piilokonstrasti, joka ei riipu identifioitavuudesta. Kontrasti osoittaa Nikolaevan mukaan vain salienssia puhujalle. Muut tutkijat puhuvat emfaasista tai intensiivisestä funktiosta. Sellainen on kehittynyt perimäisiin kieliin ja mariin, mahdollisesti Volga-Kaman kieliliiton puitteissa. Kaiken kaikkiaan Nikolaevan mukaan ”omistettu” olio on identifioitavissa omistussuhteen kautta; epäsuorassa anaforisessa käytössä löytyy assosiaatiosuhde omistajaan. Identifioiva funktio on osittain yleistetty, niin että affikseja käytetään nomineissa, joille ei ole referenttipistettä (kuten generiset NP:t); ne on ankkuroitu kielelliseen tai tilannekontekstiin. (Nikolaeva 2004.)

3. Omistus ja demonstratiivisuus

Entäpä yhteys demonstratiiveihin? Olihan jo D. V. Bubrihilla suffiksien selkeä jako yhtäältä possessiivisiin, toisaalta demonstratiivifunktioihin, mikä toistuu myöhemmässä komin kieliopissa (SKJa 1955: 149–150). Bubrih erottaa jälkimmäisissä ”suoran havainnon tai selkeän mielikuvan”, esim. *Oškys!* ’Karhu!’ (venäjänkielisessä käännöksessä suffiksin vastineena venäjän partikkeli *vo!*); *A seni jözyd* (2SG)! ’Sielläpä on kansaa!’; *Kod nö miys* (3SG)? ’Ketkä me?’ (relevantti tilanne: Meistä muutamat saavat lähteä ulos. – Ketkä nimenomaan?); *Ozyr vokly zev jona völi kolö čel’adyd* (2SG) ’Rikas veli tarvitsee kovasti lapsia’. Toiseen ryhmään kuuluvat anaforisuus ja demonstratiivisuus: *A ti i loannyd Bobrovys* (3SG)? ’Ja te sitten olette Bobrov?’ *Makar ystis vinalays* (CONSEC.3SG) ’Makar lähetti viinan perään’ (viina on tuttu asia); *Šiktys* (3SG) *užis nin* ’Kylä nukkuu jo’ (kylä on lukijalle tuttu); *Tatšöm perönad* (INSTR.2SG) *zev bura požö gižny* ’Sellaisella kynällä voi kirjoittaa oikein hyvin’. (Bubrih 1949: 53–54.)

Komissa *tö-* ja *sö-*suffiksit ovat kivettyneet kontrastin ilmaisemiseen sijasta riippumatta. Bubrihin mielestä asiaan on varmasti vaikuttanut venäjän jälkipartikkeli *-to*, joka ilmaisee emfaasia, kontrastia, teema: *No, a kyž menam piyssö* (3SG-3PRT), *lovja-ö?* ’No kuinka se minun poika, onko elossa?’ (Bubrihin käännös: *Nu, a kak moj syn-to, živ li?*; huomaa yksikön 1. persoonan pronominin genetiivi, josta huolimatta pääsanaan on lisätty yksikön 3. persoonan omistusliite sekä *-sö*); *Tajöstö* (ACC.2PRT) *me töda* ’Senpä minä tiedän’ (venäjänkielinen käännös: *Etogo-to ja znaju*); *Da kyži börsö* (3PRT) *menym tatyš munny?* ’Ja kuinka minä pääsen takaisin täältä? (venäjäksi: *Da kak obratno-to mne otsjuda idti?*); *Me öd og kuž bördnysö* (INF.3PRT) ’Enhän osaa itkeä’ (Bubrih

1949: 55–56). Hieman hälyttävää on tietenkin se, että Bubrih rinnastaa komin suffiksit suoraan äidinkiellensä venäjän partikkelin ja demonstratiivin käyttöön, mutta hänen tukenaan on todennäköisesti ollut A. S. Sidorovin tutkimus – julkaisemattomat työt ”Prinadležnostno-ukazatel'nye ličnye suffiksy v komi jazyke” (1942) sekä ”Prinadležnostno-ukazatel'nye suffiksy 2-go i 3-go lica v komi jazyke” (1943–44) (ks. luettelo teoksessa Sidorov 1992).

Adverbien ja muutamien muiden sanojen rinnalla, joissa esiintyy instrumentaalnin tai inessiivin päätte *-ön*, *-yn*, voidaan käyttää possessiivisen taivutuksen instrumentaalimuotoja *-nad* (yks. 2. p.), *-nas* (yks. 3. p.), esim. *Tajös te ažžan börynnas* (INSTR.3SG) ’Sen näet jälkepäin’. Infinitiiveihin lisätään *-d* osoittamaan yksikön 2. persoonaa, vastaavasti *-s* yksikön 3. persoonan merkiksi: *A pyvšynyd* (INF.2PRT) *taj vunödinyd?* ’Unohdittekoan kylpeä?’ Eron näiden muotojen välillä on selittänyt Bubrihin mukaan jo A. S. Sidorov: toiseen persoonaan viittaava muoto osoittaa jotakin ”minulle ja sinulle”, se luo intiimisyyttä. Kolmanteen persoonaan viittaavat muodot osoittavat jotakin myös kaikille muille: *A seni jözyd* (2SG)! *Šeramyd* (2SG)! ’Sielläpä on kansaa! Huvittavaa!’ [”näin meidän kesken sanottuna”]; *Šojan kovmas medša bura da medša čöskydys* (3SG) ’Ruokaa tarvitaan kaikkein parasta ja kaikkein maukkainta’ [”olkoon kaikkien tiedossa”]. Ero ei ole kuitenkaan kirjoittajan mielestäkään aivan selvä. (Bubrih 1949: 54–56.)

Uusimmassa komin morfologian kuvauksessa (ÖKKM 2000) on käytetty termiä ”demonstratiivis-tähdentävä” (*indan-určitan*). Se vastanneekin pitkälti puhujien intuitioita, joiden mukaan suffiksoitu muoto tarkoittaa ”juuri se käsite” tai ”tunnettu, edellä mainittu käsite”.

Uusimmissa demonstratiiveja koskevissa typologisissa tutkimuksissa on myös sovellettu Hawkinsin luokittelua. Nicholas P. Himmelmannilla on lisänä Karl Bühlerin teoriasta otettu anamnestic käyttö – ”S(precher) erinnert H(örer) an spezifisches gemeinsames Wissen”. Hänen mukaansa definiittiset artikkelit syntyvät juuri demonstratiivien anamnestic käytön pohjalta; toisena samaa merkitsevänä terminä esiintyy *recognitional*. Rekognitionaalinen viittaa tietoon, jota ei juuri edeltävässä kontekstissa ole tuotu esille. Se toimii puhe-kumppaneiden yhteisen spesifisen tiedon pohjalta, mikä mahdollistaa *dies*-pronominin käytön (Himmelmann 1999: 73). Himmelmann pyrkii myös ennustamaan possessiivisten elementtien kehitystä artikkeleiksi. Hän arvelee, että se alkaa assosiatiivisesta anaforasta ja etenee anaforiseen ja anamnesticiseen kontekstiin. Hän ei pidä kuitenkaan todennäköisenä, että possessiivinen artikkeli leviäisi kaikkiin pragmaattisiin definiitteihin konteksteihin tai abstraktisituatiivisiin konteksteihin, jollaisia ovat geneerinen viittaus ja superlatiivit (Himmelmann 1997: 219–222.)

Samaa aihetta tutkinut Holger Diessel (1999) yksinkertaistaa demonstratiivien luokittelua:

- 1) eksoforinen käyttö (*This city stinks*), joka liittyy suorimmin konkreettiseen osoittamiseen, vaikka voi esiintyä myös kuvitteellista havainnointia diskurssimaailmassa (– – *coming on his bicycle this way*);
- 2) anaforinen käyttö – *this/that* N esiintyy silloin, kun referentti voi jäädä epäselväksi. Voi olla kataforistakin käyttöä: *Listen to this*: – – ;
- 3) rekognitionaalinen käyttö: *I couldn't sleep last night. That dog (next door) kept me awake.*

Viimeksi mainitussa funktiossa ei viitata olioon välittömässä diskurssimaailmassa tai puhetilanteessa. Puhuja uskoo kuulijan kuitenkin tuntevan referentin. Tällainen käyttö osoittaa tietoa, joka on diskurssissa uutta ja puhujalle vanhaa. Wallace Chafen tunnetun teorian termein se edustaa ei-aktivoitua materiaalia vastakohtana aktiiviselle, juuri mainitulle tiedolle (Chafe 1994). Lisäksi rekognitionaalinen tieto on ”privaattia”, ts. puhujalla ja kuulijalla on yhteistä tietoa maailmasta (Himmelmannin termein *specific knowledge*). Diessel korostaa, että rekognitionaalisen *that*-demonstratiivin referentti on yleensä topikaalisuudeltaan heikko eikä esiinny jatkossa (Diessel 1999: 109). Englannin kielessä esiintyy vielä demonstratiivipronominin käyttöä, jossa *this* tuo diskurssiin uuden referentin – spesifin indefiniitin olion: *A few years ago, there was this hippie, long-haired, slovenly, he confronted me* – – (Diessel 1999: 94–109).

Bubrihin luokitteluun rinnastettaessa eksoforista on ”suora havainto”, jota vastaa definiittisyysteorioissa välittömän tilanteen käyttö eli situatiivinen käyttö. Anaforinen käyttö on anaforista Bubrihillakin, joka selventää esimerkkejään venäjän distaalidemonstratiivipronominin *tot* avulla. Erityisen selkeästi anafora käy ilmi esimerkeissä, jotka ovat ilmeistä edelliseen puheeseen viittaamista: *Menym on petködly? – Myj nö ogys* (3SG)? ’Etkö näytä minulle? – Miksipä en?’ (Bubrih 1949: 54).

Uusi komin morfologian kuvaus *Önija komi kyv morfologija* luokittelee suffiksien käytön omistussuhteisiin ja demonstratiiviseen funktioon. Jälkimmäisessä erottuvat a) luonnonilmiöt, esim. *Šondiys* (3SG) *žirdalö jara* ’Aurinko säteilee kirkkaasti’, b) ajan ilmaukset, esim. *Tulysys* (3SG) *tavo vož* ’Kevät on tänä vuonna varhainen’, *Kadys* (3SG) *lebö* ’Aika rientää’ ja c) tähdentävä funktio, esim. *A nomjys, nomjys* (3SG) *seni!* ’Ja siellä on hytysyä, hytysyä!’. Yksikön 1. persoonan hellittelevän merkityksen jälkeen mainitaan 2. persoonan yleistävä käyttö, jossa ei juuri tunnu sen enempää omistus- kuin demonstratiivimerkityksiäkään: *Olömyd* (2SG) *abu pomtöm* ’Elämä ei ole loputon’, *Mijan mortyd* (2SG) *bydtor dorö velalöma* ’Meikäläinen (= meidän ihminen-2SG) on tottunut kaikkeen’. Demonstratiivis-tähdentävässä funktiossa esiintyvät sekä 3. että 2. persoonan suffiksit, mutta 2. persoona tuo tunnettuuden, läheisyyden merkityksen, esim. *Suk parmaad* (INESS.2SG) / *parmaas* (INESS.3SG) *mortyd* (2SG) *i vošöma* ’Sankkaan metsään ihminen olikin kadonnut’. (ÖKKM 2000: 57.)

Emfaattisessa funktiossa käytetään partikkelinomaisiksi muuttuneita yksikön 2. ja 3. persoonan akkusatiivipäätteitä *-tö* ja *-sö*, ja ne voidaan lisätä jo suffiksoituun sanaan: *Tenadtö* (GEN.2PRT) *ěškö, tydalö, matyn nin nem pomyd da* 'Sinullapa taitaa olla jo lähellä elämäsi loppu', *Seki drugyssö* (3SG-3PRT) *vois* 'Sitten se hänen ystävänsä tuli'. (ÖKKM 2000: 71–72.)

Koheesion ja tunnettuuden merkitseminen on yhteistä definiittisen artikkelein tyyppitilanteissa ja komin suffiksien käytössä (ks. Fraurud 2000, Nikolaeva 2004). Rekognitionaalisuus on lähellä yksikön 2. persoonan suffiksin ”asosiativista” käyttöä, tuntuuhan intiimistäminen olevan lähellä privaattia, ja kuulijalle tuttu olio on myös spesifinen. Puhekumppaneiden yhteistä tietoa ja konkreettisuutta yksikön 2. persoonan suffiksin käytössä on korostanut myös T. N. Prokuševa (1984). G. Ju. Koževin toteaa, että ”possessiivin ja demonstratiivin risteytys” on mahdollista vain dialogissa, jossa puhekumppani on paikalla. Hän havainnollistaa asiaa näytelmätekstin avulla: (*Nyvka*) *A čer kö boštam da vyl'ös [koz] keralam?* (*Zonka*) *Vičycylas nö Vyl' Voyd* (2SG) '(Tyttö) Entä jos otamme kirveen ja hakkaamme uuden [kuusen]? – (Poika) Kyllä se uusivuotesi odottaa'. Possessiivisuus on mukana siksi, että tyttö on (puhujan mielestä) liittännyt uuteenvuoteen omia tuntemuksiaan ja tekojaan. Demonstratiivisuus on peräisin tuttuudesta ja läheisyydestä. Monologissa *-yd* on kirjoittajan mukaan aina pelkkä demonstratiivi, koska ”sinua” ei ole. Siksi pä mukaan tulee yleistävä merkitys. (Koževin 2000: 98.)

4. Merkitsijän ulottuvuudet teksteissä

Yllä on esitelty ongelma-alue ja tähänastiset ehdotukset possessiivisuffiksien sijoittamiseksi definiittisyyden kenttään. Voinemme todeta, että yhtä hyvin ne sopisivat deiktisiksi merkitsijöiksi. Myös Christopher Lyons katsoo, että demonstratiivit selvittävät kaikki definiittisyystestit ja osoittavat siten identifioitavuutta (Lyons 1999: 278).

Seuraavassa esittelen käyttötilanteita, joissa voidaan nähdä suffiksin diskurssista syntyvä identifioitavuus ja tunnettuus ja mahdolliset muut ominaisuudet. Suffiksien koko kirjo ei tietenkään ole mukana; käsittelyn ulkopuolelle jäävät adverbiset, infinitiivit ym. ei-nominit. Esimerkit ovat peräisin uudemmassa proosakirjallisuudesta ja asiaproosasta, ja enemmistö niistä O. E. Bondarenkon, T. M. Horunžajan & E. A. Cypanovin sekä V. A. Latyševan oppikirjoista. Käyttötilanteet ovat aineistossa usein toistuvia, joten ne edustanevat hyvin nykykirjakieltä. Jätän syrjään akkusatiivin yksikön 1. ja 3. persoonan päätteiden *-ös*, *-sö* eron, jota on permistiikassa jo ansiokkaasti tutkittu (ks. Bartens 2000: 333).

4.1. Anaforinen ja situatiivinen teema

Tunnettuuden, teeman merkitsijänä possessiivisuffiksit ovat yleisiä, joskaan eivät pakollisia. Seuraavassa esimerkissä konkreettinen luostari on ensin esitel-

ty, sitten siihen viitataan demonstratiivipronominin ja pleonastisen suffiksin kera, sen jälkeen suffiksoiden. Suffiksi liittyy nominin anaforiseen käyttöön, mistä syystä edeltävä maininta on myös osoitettu lihavoinnilla. Referentin kuvaus voi koostua useammasta lekseemistä, jolloin vain viimeinen niistä on suffiksoitu. Kysymyksessä on identtiseen spesifiseen referenttiin viittaus:

- (1) *60-öd vojas pomyn **Ullanasa manastyrö** voöny Soloveckýs manakjas, najö vožö kypödöny-sövmödöny sijös, žoñtalöny. Komiyn **tajö manastyrys** (3SG) jona kolis sy ponda, medym pašködny vožö Kristosly esköm. **Manastyrys** (3SG) olis aslas olöm-vylömön, as šöm vylö, kanmu syly ez šetly nékutšöm otsög.* (BHC 2000: 96.)

'60-luvun lopussa **Uljanan luostariin** tulee Solovetskista munkkeja, he rakentavat, laajentavat ja korjaavat sitä. Komissa **tätä luostaria** tarvittiin kovasti levittämään eteenpäin kristinuskkoa. **Luostari** eli omaa elämäänsä omilla rahoillaan, valtio ei antanut sille mitään apua.'

Yksikön 3. persoonan suffiksin tehtäväksi voidaan esittää spesifisyyden osoitus siinäkin tapauksessa, että konkreettinen referentti mainitaan ensi kertaa, kunhan se on kiinnitettävissä edeltävään kontekstiin. Eräänlaista spesifisyyttä edustavat identifiointia koskevan kysymyksen pohjana olevat kahdesta eri tilanteesta periytyvät referentit:

- (2) *Daj öti i sijö mort-ö **basña gižysys** (3SG) da ”**kyv öktyšys**” (3SG)?* (Beljaev 2004: 73.)

'Ja onkohan runon kirjoittaja ja ”sanankerääjä” yksi ja sama ihminen?'

Edellä oli kerrottu löytyneen runo ja kerätyn sanoja, oli siis olemassa konkreettiset suorittajat eri tilanteissa, joille ehkä löytyy yhteinen tekijä.

Myös kirjoitetun tekstin sisältämät lainaukset toisesta tekstistä esitetään suffiksoituina, tavallaan anaforana:

- (3) (konteksti: moititaan toisen kirjoittajan tekstiä siitä, että siinä on liikaa venäjän sanoja eikä syntaksikaan ole komia)

”**Suvtö una**”-ys (3SG) – ”*stoit dorogo*” *ali myj?* (Latyševa 1995: 37.)

””Maksaa paljon” – ”*stoit dorogo*” vai mitä?” [*stoit dorogo*: venäjäksi ’seisoo paljon’]

- (4) ”**Molodec**”-yd (2SG) *tšötš talunja roć artmömtor.* (Latyševa 1995: 37.)

””**Molodec**” on myös nykyvenäjän tuotos.’

Esimerkin yksikön 2. persoonan suffiksi lienee ”lähentämistä” kuulijaan, tarkoittaen ”tuota sanaa, mikä juuri oli yhdessä kuultu tai luettu”.

Ilman edeltävää esittelyä merkitty NP on tarkoitettu identifioitavaksi kontekstin perusteella. Seuraavassa ’kylä’ on pitkällisen luonnon ja peltojen kuva-

uksen jälkeen jo odotettu normaali tapahtumapaikka, josta voi aloittaa varsinaisen kerronnan. Siten se on situatiivisesti anaforinen teema:

- (5) *Šiktys* (3SG) *šör tujšaňys verst kyk bokynžyk i tani požö na kyvny da ažžyny lovja vör-valyš šersö da gölössö.* (Napalkov 2002: 3.)

'Kylä on pari virstaa syrjempänä päätieltä ja siellä voi vielä kuulla ja nähdä elävän luonnon värinän ja äänen.'

Yksikön 2. persoonan erityistehtävä näyttää olevan varmistaa referentin identifiointavuus narratiivissa, jossa jo mainitusta referentistä siirrytään käyttämään yleisnimeä tai toista kuvausta:

- (6) *Važ jözlön vištavlöm šerti, Ullana nima nylös, kodös pyrtlöma Kristos eskömö acys Veža Stepan, kutöma Pečorasa Kyska nima tun. No nylyd* (2SG) *pyšjöma da šybitcöma Ežva juö.* (BHC 2000: 96.)

'Vanhojen ihmisten kertoman mukaan **Uljana-nimisen tytön**, jonka itse Pyhä Stefan oli käännyttänyt kristinuskoon, oli kaapannut pečoralainen Kyska-niminen tietäjä. Mutta **tyttö** oli paennut ja heittäytynyt Ežva-jokeen.'

'Tyttö' on merkitty yksikön 2. persoonan suffiksilla selvyuden vuoksi, eli osoittamaan, että kysymyksessä on juuri edellä mainittu, tuttu tyttö. Sama funktio on *yd*-suffiksilla seuraavassa:

- (7) *Čina jöz byd nogys* (3POSS) *žesködlisny **Balinös**, ez ležny syly otsašny mu vödityšjasly. No povtöm mortyd* (2SG) *munis as tujödys* (PROLAT.3SG), *vožö gižalis norašömjas, syly kovmis vešig asšys gižannogsö vežny.* (BHC 2000: 76.)

'Virkamiehet ahdistelivat **Balinia** kaikin tavoin, eivät sallineet hänen auttaa maanviljelijöitä. Mutta (tämä/tuo) **peloton ihminen** kulki omaa tietään, kirjoitti edelleen valituksia, hän joutui jopa muuttamaan käsialaansa.'

Lauseke *byd nogys* (voisi olla myös instrumentaalivariantit *byd nogön*, *byd nogönys*) liittää 'kaikki tavat' edeltävään yksikölliseen subjektiin. *as*-lekseemi ('oma') vetää muassaan possessiivisuffiksia: *as tujödys* 'omaa tietään' – kuten suomessakin.

Yksikön 2. persoonan suffiksi on selkeästi lähentävä ja tuttavallinenkin. Seuraavassa dialogissa on puhe siitä, että kummallekin puhekuppanille tuttu Senja saattaisi puhujan, naisihmisen, metsän läpi. Lauseenalkuisia tuttuja teemoja ovat siis sekä Senja että metsätie:

- (8) *Valerij Il'ic, Šeňayd* (2SG) *šaň mort, sijö i gutös oz öbid'it. No võrsa tuj vylad* (INESS.2SG) *öni i zbyl'ys sap pemyd.* (Napalkov 2002: 9.)

'Valerij Il'jič, **Senja** on hyvä ihminen, hän ei loukkaa karpästäkään. Mutta **metsätiellä** on nyt todella pilkkopimeää.'

Tässä ja muissa vastaavissa tapauksissa tulee etsimättä mieleen suomen ’tuo’-demonstratiivin käyttö tilanteissa, joissa konkretisoidaan puhetilanteen ulkopuoleisia tarkoituksia, jotka kuitenkin kuuluvat kummankin puhekumppanin kokemuspiiriin. Malliesimerkkinä voisi esittää ns. matkaopasdiskurssin, esim. *Kun kohta tulemme tuonne hotelliin*, – – (hotelliin, joka turisteille on luvassa).

Dialogissa yksikön 2. persoonan suffiksin käyttö komissa on eräillä kirjailijoilla ja eräissä murteissa hyvinkin yleistä ja saattaa kattaa melkeinpä koko kertomuksen sijoittaen sen läheiseen, tuttuun kokemuspiiriin. Tätä käyttöä voitaisiin kutsua rekognitionaaliseksi (”privaattisuus” ja ”intiimisyys” antaisi siihen kyllä aiheen), mutta artikkelikielten *dies/that*-pronomineilla on suppeampi käyttöalue, joka ei edellytä temajatkuvuutta. Tietenkin voimme laajentaa rekognitionaalisuuden käsitettä vastaamaan komin ”sinulle ja minulle tuttua” spesifiysyttä.

4.2. Assosiativinen omistus-determinointi

Seuraavassa tuntuu yksikön 3. persoonan suffiksin tuoman tunnettuuden lisänä etäännytyks, joka on tuloksena sankarin, pikku-Vovan suuttumuksesta naapurin tätiin, joka on kiusoitellut häntä. Sitä ennen koko kertomuksen mittaan naapurin täti on merkitty tutuksi, läheiseksi, yksikön 2. persoonan suffiksilla:

(9) (konteksti: Vova on saanut kiinni hiiren, mutta päästää sen menemään)

– *Med olö, labutnöja vočavižis Vova. – Palad’ pöčydlön* (GEN.2SG) *matynžyk kerkays* (3SG), *da setčö, könkö, munis. Mi ordö oz nin lok. – Ačis mövpyštis: ”Med Palad’ pöčys* (3SG) *oz neršy daj”*. (Kozlova 2002: 7.)

’ – Eläköön, vastasi Vova arvokkaasti. – **Palad’-tädillä** on talo lähempänä, ja sinne se varmaan meni. Meidän luoksemme ei tule enää. Itse ajatteli: Älköön **Palad’-täti** sitten kiusatko.’

Seuraavassa on suffiksoitu varmasti kaikkien tuntema paikannimi Moskova, joten definiittiseksi tai identifioitavaksi osoittaminen ei voi olla suffiksin päätehtävä:

- (10) *Lolita Pavlovna, restoran-kafelön köžajkays (3SG), mijkö častö pondis lebavny Moskvaas (ILLAT.3SG). Börjayšsö (3PRT) kyk lun i vetlis da vois jona vežšöma, nekod dorö šibavtöm loöma. Užalyšjasys (3SG) vašködčisny öta-mödysköd (COMIT.3SG), myj pö loöma köžajkanymköd (PL-COMIT.1PL)? Ez-ö Moskvaas (INESS.3SG) verös sajö pet sujörsajsa kutšömkö millionar sajö?* (Kuratova 2002: 29.)

'Lolita Pavlovna, ravintola-kahvilan emäntä, alkoi jotenkin usein lentää **Moskovaan**. Juuri viimeksi oli kaksi päivää ja palasi kovasti muuttuneena, oli tullut kaikille luoksepääsemättömäksi. Työntekijät/hänen työntekijänsä kuiskivat toisilleen, että mitä on tapahtunut emännällemme? Ei kai mennyt **Moskovassa** naimisiin jonkun ulkomaisen miljonäärin kanssa?'

'Emäntä' on merkitty omistetuksi, koska sitä edeltää genetiivimuoto N+GEN (-lön). *Börjayšsö* 'viimeksi' on emfaattinen lauseenalkuinen adverbi, *užalyšjasys* 'työntekijät' ovat anaforisia, tunnettuja, tai sitten 'emännälle' kuuluvia. 'Toinen toisilleen' on refleksiivinen ja suomessakin possessiivipäätteinen, 'emäntämme' on omistettu, mutta Moskova on kahdesti "hänen Moskovansa". Se kuuluu vain emännän välittömään kokemuspiiriin, koska "siellä Moskovasaan" muiden tietämättä hän teki jotakin. Assosiatiivinen omistus on samalla determinointia.

4.3. Tekstuaalisesti tunnusmerkkinen sanajärjestys

Raija Bartens mainitsee, että suffiksin tehtäviin kuuluu osoittaa topiikkia tai fokusta (Bartens 2000: 122). Esimerkkejä tekstissä ei ole, mutta keräämästäni aineistosta päätellen tässä tulee kysymykseen neutraalin teeman lisäksi erityisesti lauseen alussa tunnusmerkkisessä paikassa oleva NP, joka on mainittu edeltävässä kontekstissa (termeistä ks. ISK 2004: 1312). Tällaisissa tapauksissa merkitty NP tuntuu korostavan sidosta edeltävään kontekstiin, josta löytyy identifioinnin perustana oleva tilanne tai ilmiö, eli se mitä possessiivisuusteorioissa nimitetään "ankkuriksi".

Usein toistuva ilmiö on lauseen alkuun tuotu predikatiivi, joka tällöin on tekstisidonnainen. Komissa, kuten venäjässäkin, käytetään instrumentaalialilmaisemaan roolia, statusta, olotilaa jne. (vrt. suomen essiivi). Suffiksoituna tällainen predikatiivi viittaa edeltävän kontekstin esittämään tilanteeseen, siitä peräisin olevaan tietoon. Tämä vastannee Fraurudin ja Nikolaevan "ankkurointia" kontekstiin (ts. tulkinta seuraavassa esimerkissä on "siinä tilanteessa" tai "sellaisia" – suffiksi on kuitenkin yksikön 3. persoonan):

- (11) *Siž, najö mövpalisny, myj višömjas vajö ševa (kutšömkö pež lov), sijö gušön pyrö mort pytškö bobulö libö gagjö pörtcömön. Ševa šetyšjasnas (INSTR.3SG) völiny torja jöz – tunjas, jeretnikjas, tšyködcýšjas. (Cypanov 2000: 30.)*

’Siten he ajattelivat, että sairaudet tuo ševa (jokin paha henki), se tunkeutuu salaa ihmisen sisään muuttuen perhoseksi tai hyönteiseksi. Ševan antajia olivat erityiset ihmiset – tietäjät, noidat, taikoijat.’

Neutraalista käytöstä esimerkkinä on seuraava lause, jossa instrumentaali ei ole lauseen alussa:

- (12) *Sijö žö vičkoas (INESS.3SG) 32 vo čož **popön** (INSTR) vövlöma N. I. S. (Beljaev 2004: 73.)*

’Siinä kirkossa 32 vuoden ajan **pappina** oli N. I. S.’

Lauseessa on merkitty suffiksilla determinoitu alkukonstituentti ’(juuri) siinä kirkossa’, mutta predikatiivina toimiva *popön* ’pappina’ on merkitsemättä. Merkitsemättä jää lauseenalkuinenkin predikatiivi, kun sitä ei ole sidottu edeltävään kontekstiin. Komin historiasta kertovan kappaleen ensimmäinen lause alkaa seuraavasti – suffiksoitu instrumentaali ei kävisi:

- (13) *Ujezdsa jurkarön (INSTR) loi Ust'-Sysol'sk (önija nimys (3SG) Syktyvkar). (BHC 2000: 69.)*

’Ujezdin pääkaupungiksi tuli Ust'-Sysol'sk (sen nykyinen nimi on Syktyvkar).’

Instrumentaali voi esiintyä yksikön 2. persoonan suffiksilla varustettuna. Seuraavassa on ensin kerrottu I. Pystinistä, hänen urastaan Moskovassa, jossa hänestä tuli ”punainen professori”, sen jälkeen hänen ystävyystään muihin komilaisiin, luonteestaan. Ura jatkuu:

- (14) *”Görd professornad” (INSTR.2SG) loöm böryn I. Pystin myjkö dyra Kirov oblizdatön vešködlöma. (Beljaev 2002: 64.)*

”Punaiseksi professoriksi” tulemisen jälkeen I. Pystin johti jonkin aikaa Kirovin aluekustantamoaa.’

Yksikön 2. persoona osoittaa paluuta aikaisempaan teemaan, varmistaa kuulijalle sen, että on kysymys tutusta, jo mainitusta asiasta.

Toisenlaista, pragmaattista tunnusmerkkisyyttä edustavat retoriset kysymykset ja huudahdukset. Niissä käytetään kernaasti suffiksoitua lauseketta, kun kuulijan huomio kiinnitetään tilanteessa esiintyvään ilmiöön sitä konkreetisoiden (vrt. eksoforinen definiittisyys):

(15) *A boštny kö, myjta loöma škol'nikly "Komi literatura" enciklopedičesköj slovaras* (INESS.3SG) (*I tomys* (3SG) – 1996, II – 2001) *poligrafičesköj öšibkays* (3SG), *opečatkays* (3SG)! (Beljaev 2004: 76.)

'Ja esimerkiksi, kuinka paljon koululaisten Komin kirjallisuuden ensyklopediaan (1. nide 1996, 2. nide 2001) on tullut (niitä) **kirjoitusvirheitä, painovirheitä!**'

Lauseessa on myös yleisesti tunnetuksi oletettu sanakirja varustettu possessiivisella sijapäätteellä (*slovaras*), *tomys* (3SG) puolestaan voi tavallaan edustaa omistusta, sillä nide on kyseisen kirjan nide. Varsinaisessa tietoa peräävässä kysymyksessä lausekkeen 'kirjoitusvirheitä ja painovirheitä' *ys*-suffiksit jäisivät pois.

(16) *Myjta šogys* (3POSS) *šurli syly*. (ÖKKM 2000: 57.)

'Kuinka paljon **surua** hänen osalleen onkaan tullut.'

Kieliopin mukaan suffiksin avulla tässä "on tarvis täsmentää sanottua, vahvistaa ajatusta". Surun aiheuttaja on luultavasti tilanteessa näkyvä tai jo tiedossa, ainakaan puhujalla ei ole tarvetta todelliseen kysymykseen.

4.4. Kvantifiointi

Johdonmukainen alkukonstituentin suffiksointi liittyy ns. kvanttorilauseisiin, joissa puhutaan jonkin jo mainitun määrästä (termistä ks. ISK 2004: 858). Tässä lausetyypissä kvantifioitu joukko on tekstuaalisesti tunnettu. Komissa se on aina yksikössä:

(17) *Ust'-Sysol'skyn sijö kadö olyšys* (3SG) *ez na una vöv*. (BHC 2000: 71.)

'Ust'-Sysol'skissa **asukkaita** ei tuona aikana ollut vielä paljon.'

Sidos edeltävään on paikka ja aika. Mutta jos sanajärjestys muuttuu, suffiksia ei voida komilaisten informanttien mukaan käyttää:

(18) *Ust'-Sysol'skyn sijö kadö ez na una olyš vöv*.

'Ust'-Sysol'skissa tuona aikana ei vielä ollut **paljon asukkaita.**'

(19) (konteksti: akateemikko Lepehin kirjoitti, että oli löytänyt hyvin kauniita kirkkoja Vižinistä ja Mežadorista. Ižman kylästä hän kirjoittaa:)

Vičkoys (3SG) *Ižvayn öt'i, kypödlömaoš sijös puyš, 1676-öd voyn*. (BHC 2000: 94.)

'**Kirkko** Ižmassa on yksi, se on rakennettu puusta, vuonna 1676.'

Jollei 'kirkkoa' tuoda lauseen alkuun, kuten seuraavassa informantilta saadussa lauseessa, se jää ilman suffiksia, kuten normaalissa eksistentiaalilauseessa:

(20) *Ižvayn öti vičko.*

'Ižmassa on **yksi kirkko.**'

Pelkkä sanajärjestys ei ratkaise, onko olio yksilöity, konkreettinen, vai ei:

(21) *Köt' göl'a olisny, šöm ez tyrmy, sijö "kyž urön zeptas" munö Peterburgö – –*
(BHC 2000: 116.)

'Vaikka [he] elivät köyhästi, **raha** ei riittänyt, hän menee "20 kopeekkaa taskussaan" Pietariin – –'

Suffiksoitu *šömys* (3SG) olisi mahdollinen, mutta viittaisi johonkin konkreettiseen tarkoitukseen varattuihin rahoihin. Oleellista suffiksoinnille on, että käsite on rajattu kontekstissa.

Seuraavassa esimerkissä lukot ja varkaat ovat sisällöllisesti tiiviisti sidoksissa toisiinsa, mikä tuottaa jälkimmäisen lauseen teemaksi suffiksoidun subjektin:

(22) *Krest'analön kerkajasas (INESS.3SG) tomanjas ez vövny, gušašysys (3SG) ez vövly da.* (BHC 2000: 102.)

'Talonpoikien taloissa ei ollut lukkoja, koska **varkaita** ei ollut.'

Erään informantin mielestä 'lukot' (*tomanjas*) pitäisi myös suffiksoida, ilmeisesti lukkojen asiaankuuluvuuden vahvistamiseksi.

Joissakin lähteissä vilahtelee ns. partitiivinen funktio (Kokla 1963: 32 marin osalta, Bartens 2000: 123 permiläisistä kielistä). Tällöin lauseessa ei ole omistajaa ilmaisevaa sanaa; substanssi, josta nimetty osa erotetaan, löytyy edeltävästä kontekstista. Käsillä olevasta aineistosta löytyy esimerkkejä, joissa voidaan nähdä kvantifioidusta ja jo mainitusta joukosta periytyvää tunnettuutta. Tarkka rajaus 'x kpl niistä' on jo esimerkkilauseissa mukana:

(23) *Tajö grezdjasas (INESS.3SG) völöma 65 ovmös, nolys (3SG) na pövstys tyrtöm.* (BHC 2000: 52.)

'Näissä kylissä oli 65 taloutta, **neljä niistä** tyhjiä.'

4.5. Geneeriset lausekkeet

Omaa tyyppiään edustavat geneeriset lauseet, jotka artikkelikielissäkin joudutaan käsittelemään individeihin viittaavista lauseista erillisinä. Eri artikkelikielissä niiden merkintä vaihtelee. Hawkinsilla *the NP* tässä käytössä perustui "laajempaan tilanteeseen käyttöön", puheyhteisölle tuttuun kulttuuritietoon. Komissa geneeriset NP:t voidaan merkitä, jättää merkitsemättäkin. Kertovissa teksteissä on yleistä käyttää yksikön 2. persoonan suffiksia, varsinkin narratiiveissa, joissa kesken juonen käännytään lukijan puoleen esittämään johtopäätöksiä, perusteluja ja muita yleistyksiä. Seuraavassa kerrotaan ensin tietyistä höyrylaivoista, sitten höyrylaivasta ilmiönä ja yksikön 2. persoonan suffiksilla merkitty-

nä. Kysymyksessä on nyt pelkkä samamerkityksisyys, ei referenssin samuus, vaikka kysymys voisi tietysti olla yhdestä jo mainituista viidestä laivasta:

(24) *1887-öd voyn vit parakod nin nualis sövtas Jakša da Kuja kostyn. 90-öd vojasö parakodyd* (2SG) *Pečora vylın abu nin d'ivö.* (BHC 2000: 86.)

'Vuonna 1887 viisi höyrylaivaa kuljetti jo proomuja Jakšan ja Kujan välillä. 90-luvulla höyrylaiva ei ole enää ihme Pečoralla.'

Seuraavassa esimerkissä yksikön 2. persoonan suffiksi liittyy myös lajeihin, yleistyksiin, mutta myös kerronnan lähentämiseen:

(25) (konteksti: sankari muistelee lapsuutensa ravintoa)

Zveř-pötkayd (2SG) *una sek olis komi parmaad* (INESS.2SG), *Važ Ežvayn puömön puis čeriyd* (2SG). *Verštö mužika šemjajasyd* (2SG) *vojna bōrad* (INESS.2SG), *vešig medšökyd kadas* (ILLAT.3SG), *tšygtö* (ACC.2SG) *ez pyklyny.* (Napalkov 2002: 18.)

'Metsänriistaa oli silloin paljon **Komin metsissä**, Vanhassa Ežvassa oli kiehumalla kiehuen **kalaa**. **Perheet, joissa oli aikuinen mies**, eivät **sodan jälkeen** edes vaikeimpana aikana kärsineet **nälkää**.'

Kertoja vetoaa kuulijan oletettavasti samanlaisiin kokemuksiin ja tietoihin. Lajimerkintä – metsänriista, metsä, kala, tietynlainen perhe – on rekognitionaalista, samoin sodanjälkeinen aika. Superlatiiviin 'vaikein' liittyvä 'aika' on kuitenkin merkitty 3. persoonan suffiksilla, kuten usein neutraalissakin tekstissä. Tässäkin yksikön 2. persoonan suffiksi olisi konkreettisempaa viittausta merkitsevä. 'Nälkä' on taas kuulijaan lähennetty temaattinen elementti, jossa 2. persoonan suffiksin käyttö tekee väitteen vakuuttavammaksi. Kyseinen kirjailija näyttää muutoinkin esittävän kernaasti sisäistä monologia yksikön 2. persoonan suffiksin kera ja dialogia lisäksi *pö* ('muka', 'kuulemma') -partikkelin avulla.

Mahdollista on, että yksikön 2. persoonan suffiksin käyttöä suosii lisäksi se, että yleistyksiä esitetään usein yksikön 2. persoonan verbimuodolla, jolloin yleistetyn predikaatin subjektin omistus on luonnollisesti saman persoonan muodolla suffiksoitu:

(26) *Šogšyd* (ELAT.2SG) *taj on pyšjy ni on žebšy.* (Napalkov 2002: 22.)

'**Surultasi** et pakene etkä piiloudu. (= Suruaan ei pääse pakoon eikä piiloon).'

Seuraavassa lajitulkinta on ainoa mahdollinen (puheena on G. Juškovin sankarin sisäinen monologi):

(27) *Völa kö šetan gorš jözydly* (DAT.2SG) *da ninömö on kut puktyny muköd zversö, kymynkö voön i mu vyvšys* (ELAT.3SG) *šetšömys* (3SG) *byrö. I oškyd* (2SG) *sömyн mojdkyvjasyн kol'ö.* (Latyševa 1995: 38.)

'Jos annat vallon **ahneille ihmisille** etkä ryhdy kunnioittamaan muita eläimiä, muutamassa vuodessa **sellaiset** katoavatkin maan päältä. Ja **karhu** jää vain satuihin.'

Ahneet ihmiset ovat ilmeinen puheenaihe, ja karhu on yleisesti tunnettu, ehkä jo puheena ollut eläinlaji. Yksikön 3. persoonan suffiksilla merkitty 'sellainen/sellaiset' (*setšömys*) on juuri mainitun referentin anaforinen ja substantiivoiva käyttö. 'Maan päältä' on suffiksoitu kuten aina läsnä olevat luonnonilmiöt yleisestikin. Yksikön 2. persoonan suffiksi rajaisi maan läheisemmäksi, esim. Kominmaaksi. – 'Muut eläimet' saa jo kieliopillistuneen definiitin objektin päätteeksi *-sö*, josta ks. Baker (1985).

Seuraavassa puhutaan referentistä, joka on kontekstin perusteella riittävän tarkoin identifioitavissa, joskaan ei spesifinen eikä tunnettu. Merkintä on neutraalissa kerronnassa yksikön 3. persoonan suffiksi:

(28) *Vešködlan postjas vylö jözös püksödigön ez vižödljny sy vylö, tödö oz musö, vojtyrsö mortys* (3SG), *kužö oz sorhitny jözysköd* (COMIT.3SG) *komiön*. (BHC 2000: 247.)

'Johtopaikoille ihmisiä asetettaessa ei katsottu, tunteeko **ihminen** maan ja kansan vai ei, osaako puhua ihmisten kanssa komia.'

Definiitiksi 'ihmisen' tekee luonnehdinta, joka on verrattavissa relatiivilauseeseen 'se kulloinenkin ihminen, joka on valittu'. 'Ihmiset' (*jözys*) on usein suffiksoitu, kuten tässäkin, onhan se rinnastettu suffiksoituihin, tunnettuihin 'maahan' (*musö* ACC.3SG) ja 'kansaan' (*vojtyrsö* ACC.3SG).

Seuraavassa on luonnonilmiöiden lisäksi merkitty *mortys* 'ihminen'. Se viittaa ihmislajiin – on puhe komin kirjallisuudesta ja sen käsittelemistä aiheista:

(29) *Vör-vays* (3SG), *yvlays* (3SG) *byttökö vyn-ebös mortysly* (DAT.3SG) *šetö, koknödö syls olömsö*. (Kuznecova 2003: 27.)

'Luonto, ulkoilma (= luonto) ikään kuin antaa **ihmiselle** voimaa, helpottaa hänen elämänsä.'

Kuitenkin seuraavassa esimerkissä 'ihminen' jätetään merkitsemättä:

(30) *Böryn jugdö žö myjkö, petködlöma, myj mort olö olömsö mu vylas* (INESS.3SG) *una pöv i muködys* (3SG) *važ olömyñ völömyñ talunja kodön žö*. (Latyševa 1995: 65.)

'Myöhemmin selkenee jotenkin, on näytetty, että **ihminen** elää elämänsä maan päällä moneen kertaan ja **jotkut** ovat olleet edellisessä elämässä nykyisten kaltaisia.'

Erään informantin mukaan tässä ei toisin voi ollakaan. Ilmeisesti vain paljas lekseemi sallii, että sen ekstensiosta poimitaan 'jotkut' (*muködys*), se puolestaan suffiksoituna 'eräät'-merkityksessä.

Ja lopulta 'ihmis'-teeman viimeinen esimerkki osoittaa, että lekseemi voi olla merkitty, erään informantin mielestä voisi olla merkitsemätönkin:

(31) *Mödjas užsö lyd'd'öny kolantorjön, kodtög mortys* (3SG) *oz vermy ovny.* (Latyševa 1995: 63.)

'Toiset pitävät työtä välttämättömyytenä, jota ilman **ihminen** ei voi elää.'

4.6. Substantivointi

Komin kielipit huomauttavat, että possessiivisuffiksit, enimmäkseen osoittavassa funktiossa, liittyvät myös substantivoituihin adjektiivieihin, eivät kuitenkaan pakollisina (SKJa 1955: 176–179). Bartens on myös todennut, että suffiksia käytetään adjektiivien substantivoinnissa (Bartens 2000: 131). Voimme ajatella, että suffiksi kaventaa ominaisuuden ilmenemisestä rajatun joukon.

Substantivointifunktio esiintyy myös artikkelikielten definiittisellä artikkeleilla, esim. englannissa *the poor*. Kollektiivin ilmaisemisessa komi turvautuu myös yksikölliseen nominiin. Seuraavassa se voitaisiin käsittää geneeriseksikin:

(32) *Tajö mövpypys* (3SG) *filosofsköj nin, - mort olömsö artalö-mövpalö, pasjö, myj tomys* (3SG) *oz gögörvo olömlýš žeňydlunsö, oz pal'öd mić ponda asšys un, oz gögörvo sölömnas* (INESS.3SG) *tajö mićsö.* (Latyševa 1995: 87.)

'Tämä ajatus on jo filosofinen – ihminen arvioi elämää, huomaa, että **nuoriso** (= nuori-3SG) ei ymmärrä elämän lyhyttä, ei menetä untaan kauneuden takia, ei ymmärrä sydämessään tätä kauneutta.'

Luonnollisesti substantivointi tuottaa myös abstrakteja tarkoitteita. Esimerkki nykypäivän asiatekstistä näyttää samalla suffiksin rinnalla esiintyvän substantivoivan *tor*-johtimen, joka ilmeisen kontrastoivana ja siten loogisesti tunnettuna on myös merkitty yksikön 3. persoonan suffiksilla:

(33) *Albertös vöjöpö syyš, myjla sijö setšöm ram da "kyvtöm", kor kolö suvtny važysly* (DAT.3SG) *voča, med venas vyl'torjys* (3SG); – – (Latyševa 1995: 63.)

'Albertia [hän] moittii siitä, miksi hän on niin rauhallinen ja "kioletön", kun pitää nousta **vanhaa** vastaan, jotta **uusi** voittaisi – –'

Seuraavassa on tyypillinen esimerkki verbistä johdetusta abstraktisanasta:

(34) *Tajö telespektakl'yn byt'ökö ninöm setšöm šenzödanays* (3SG) *abu.* (Latyševa 1995: 3.)

'Tässä televisioesityksessä ei näytä olevan **mitään niin hämmästyttävää**.'

Suffiksin voisi tässä tuottaa myös tekstikoheesiota luova sanajärjestys – kielto-partikkelia *abu* edeltävä N on usein suffiksoitu tekstuaalisesti tunnettuna – ja demonstratiivi *setšöm* 'sellainen'. Seuraavassa demonstratiivi on poissa, subjektit ovat lauseenloppuista uutta materiaalia. Niinpä suffiksin tehtäväksi jää substantivointi ja kontrastointi:

(35) *Tajö viſtas* (INESS.3SG) *siž žö orććönös yžydtor i icötžiktor*, *bydlunjays* (3SG) *i olömyſ meddonays* (3SG). (Latyševa 1995: 33.)

'Tässä kertomuksessa samalla tavoin vierekkäin ovat suuri ja pienempi, **arkipäiväinen ja kaikkein kallein elämässä.**'

Edellä olevat esimerkit 32, 34 ja 35 näyttävät myös, että varsinaisen demonstratiivipronominin kera esiintyvä N voidaan merkitä suffiksilla tai jättää merkitsemättä. Merkitseminen on lähes pleonastista, ainakaan mitään selviä kontekstitekijöitä variaatioon ei äkkipäätä löydy. Kaikissa näissä lauseissa esiintyvät N:t ('ajatus', 'televisioesitys', 'kertomus') oli mainittu edeltävässä kontekstissa.

4.7. Adverbiaalit

Adverbiaalien suffiksointi on osoittautunut hankalaksi käsitellä, eikä sen käsittelyssä tässä yhteydessä voida edetä sen pitemmälle kuin Schlachter (1960). Komilaisessa tutkimuksessa asiaan ei ole paneuduttu, ja vieraskieliset voivat vain esittää yksittäisiä havaintoja, joille saavat informanteilta tukea. Niinpä esim. *gožömnas* (INESS.3SG) 'kesällä' on rajatumpi kuin *gožömyſ* (INESS) 'kesällä'. Edellinen viittaa johonkin tiettyyn kesään, esim. viime kesään, kun taas jälkimmäinen on rajoihin nähden neutraali.

Varsin ongelmallista on postpositiolausekkeiden suffiksointi. Nähtävästi se edustaa determinointia, konkretisointia. Koževin tarkastelee esimerkkiä, jossa kirjailija on jättänyt adverbiaalin merkitsemättä:

(36) *Kyza nin ežmöm da tož turunön tyröm pos vyvti Prokö Vaška vužis šor mödarö* [– –] *kypödcis jag šibödö*. (Koževin 2000: 96.)

'**Tiheän heinän ja angervon peittämän sillan yli** Prokö Vas'ka siirtyi puron toiselle puolelle [– –] nousi männikköön.'

Koževin toteaa, että adverbiaali voisi olla myös muodossa *pos vyvtiys* ('silta yli-3SG'), jolloin korostettaisiin itse prosessia. ÖKKM:n mukaan komississa voidaan suffiksoida joko substantiivi tai postpositio: *pijanys doryn* ('pojat-3SG vier-INESS') = *pijan doras* ('pojat vier-INESS.3SG') 'poikiensa vieressä'. Suffiksin liittyessä postpositioon omistussuhteen merkitys heikkenee. Tilalla on "korostava, ajatuksia yhteenliittävä ja tekstiä luova funktio" (ÖKKM 2000: 59). Informanttien mukaan *pos vyvtiys* osoittaa joko sitä, että sankari oli rakentanut sillan tai että silta oli edellä mainittu. Lisäksi yksikön 3. persoonan suffiksilla varustetulla adverbilla voidaan viitata paikkaan, jonka vain lauseen tekijäsub-

jekti tuntee ja josta hänellä on kokemusta, eikä kontekstissa olevaa etukäteis-mainintaa tarvita. Tässä siis häivähtää omistussuhde. Mitä sitten on prosessin korostaminen? Ehkä lähellä sitä on suomen ja viron puhekielessä esiintyvät adverbiaaleihin liittyvät lokatiiviset proadverbit, esim. suomessa 'siinä, siitä, siihen'. Viron osalta Renate Pajusalu on tutkinut niiden käyttöä definiittisyyden yhteydessä. Hän ehdottaa käytölle seuraavaa motivaatiota: lokaatio liittyy selvästi deiksikseen ja demonstratiivisuuteen; paikoista puhuttaessa on enemmän tarvetta esittää niiden sijainti deiktisessä tilassa kuin muista olioista puhuttaessa (Pajusalu 1999: 168). Komissa vastaavia proadverbeja ei käytetä tässä funktiossa ainakaan kirjoituksessa. Siten ei-kenellekään kuuluva ja mahdollisesti aikaisemmin mainittu silta voisi tulla determinoiduksi suomeksi ilmaisulla *ylitti puron siitä siltaa pitkin*.

4.8. Variaatiota

Teksteissä näkyy tendenssi merkitä ns. loogisesti määräiset lekseemit, kuten 'kaikki' *stavys, stavnas* jne., 'enemmistö' *unžykys* ('enemmän-3SG') sekä superlatiivit (ks. yllä *medša čöskydys* 'maukkein'), joskaan ei aina. Informaatioraikenne toimii määräävänä, sillä ensi maininnalla superlatiivikin jää päätteettä. Kulttuurissa uniikki referentti, joka Nikolaevalta jäi puuttumaan, löytyy kyllä pragmaattisesti – *Jenmys* 'Jumala' on varsin usein suffiksoitu, mutta ei suinkaan aina. Seuraavassa esimerkissä ns. pohjoisen lisästä ei ole aikaisemmin ollut puhetta, mutta se oli ja on kaikille Venäjän asukkaille tuttu käsite. Kontekstissaan se on myös annettu, koska Komin alue enimmäkseen kuuluu ao. pohjoiseen, jossa palkat ovat korkeammat:

(37) (konteksti: palkat olivat hyvin erilaiset, rikkaimmat asuivat pohjoisen kaupungeissa, köyhemmät asuivat etelän raioneissa)

– – *a Luzaberdsa da Kojgort rajonyn myntylyсны jöžysly* (DAT.3SG) *medetša, seni ez vöv vojvyvsa soddödys* (3SG). (Cypanov 2000: 226–227.)

'Mutta Luzan varren ja Kojgortin raioneissa maksettiin ihmisille vähiten, siellä ei ollut **pohjoisen lisää**.'

Ehdotonta sääntöä suffiksien käytölle on kuitenkin vaikea esittää, sillä ilmeisesti venäjän vaikutuksesta niitä vältetään asiatekstissä muutoin kuin suorassa omistusfunktiossa. Jopa *stav* 'kaikki' esiintyy paljaana. Toisaalta *muköd* 'muu, eräs' näyttää palvelevan suffiksoituna juuri spesifisyyttä, seuraavassa esimerkissä puhujalle spesifistä, kuulijalle tuntematonta referenssiä:

(38) *Muköd vužödömys* (3SG) *abu zev stöć*. (Latyševa 1995: 9.)

'**Erät käännökset** (= eräs käännös-3SG) eivät ole kovin tarkkoja'

Seuraavassa muut paikkakunnat on edellä mainittu. Ilman suffiksia *muköd* esiintyy silloin, kun puhuja ei itseään välttämättä tunne referenttiä:

(39) *Tyms'eryn kuim kerka pondam vöcny, no a muködlas* (INESS.3SG) *sömy*
na proizvodstvo – – (Pal'sin & Petrunev 2001: 61.)

'Tyms'eriin alamme tehdä kolmea taloa, mutta **muualla** vain tuotantoa varten, – –'

(40) *Me acym pyravla stolovöjjasas* (INESS.3SG) – *Nemdinyn, Žimstanyn, muködlayn* – *i verma veškyda šuny*, – – (ibid., 62.)

'Käyn itse ruokaloissa – Nemdinissä, Zimstanissa, **muualla** – ja voin suoraan sanoa, että – –'

Ilman suffiksiakin tullaan hyvin toimeen (ks. KRK s.v. *muköd*). Ilmeisesti kontrastiivisen ja tarkan rajausmerkityksen takia *möd* 'toinen (kahdesta)' on usein suffiksoitu, mihin jo Schlachter kiinnitti huomiota.

Yleisesti ottaen puhekielisyyttä jäljittelevä kirjoitettu kieli turvautuu suffikseihin kirjoittajan tyylistä riippuen enemmän tai vähemmän. Ne antavat eloisuutta, kontrastia, konkreettisuutta ja tarvittaessa selventävät viittaussuhteita. Lisäksi omistuslauseke N+GEN NP sekä demonstratiivilauseke DEM + NP ovat erittäin usein merkittyjä. Suffiksia voidaan käyttää myös varioimistarkoituksessa. Seuraavassa otteessa 'kirjailija' mainitaan kolme kertaa, vasta viimeisessä lauseessa suffiksoituna. Informanttien mukaan näin on tehty ehkä vaihtelun vuoksi:

(41) *Öd gžyś sy pyd'd'i stavšö nin vöcis: [– –] Gžyś kyž byt'ö šuö, sömy taž pö völi delöys* (3SG). *No gžyśys* (3SG) *ažžö sömy, a oz pöša kyv šölömnas* (INESS.3SG). (Latyševa 1995: 31.)

'**Kirjailijahan** teki hänen puolestaan jo kaiken: [– –] **Kirjailija** aivan kuin sanoo, että niin vain oli asia. Mutta **kirjailija** vain näkee, eikä tunne kuumasti sydämessään.'

5. Lopuksi

Mitä tulee kysymykseen, jota on ankarasti pohdittu suomen osalta – onko puhutun kielen *se*-pronomini artikkeli vai ei (Laury 2005, Juvonen 2000) – voidaan päätyä komin osalta vieläkin epämääräisempään arvioon: komin possessiivisuffiksi on paitsi omistusta, myös identifioitavuutta, konkreettisuutta, tunnettuutta ja otollisissa referentiaalisissa tilanteissa spesifisyyttä ja lisäksi emfaasia osoitava morfeemi, joka kuitenkin ei ole artikkeli sen paremmin kuin suomen *se*-pronominiinikaan. Referentiaaliset ja tekstuaaliset ehdot sen käytölle ja länsieurooppalaisten kielten määräisen artikkelin käytölle ovat pitkälti samat, mutta aivan pakollista suffiksin käyttö näissä funktioissa ei ole. Lähimpänä (jälki-)artikkeliä varmaan ollaan lausekkeessa DEM N+POSS.3SG, jossa Him-

melmannin kaipaama syntaktinen hahmo vastaa artikkelikielten determinoitua rakennetta, jollaisesta pronominin kieliopillistuminen niissä on alkanut.

Lyhenteet

2PRT	2. persoonan possessiivinen partikkeli
3PRT	3. persoonan possessiivinen partikkeli
2SG	yksikön 2. persoonan possessiivimuoto
3SG	yksikön 3. persoonan possessiivimuoto
ACC	akkusatiivi
COMIT	komitatiivi
CONSEC	konsekutiivi
DAT	datiivi
ELAT	elatiivi
GEN	genetiivi
ILLAT	illatiivi
INESS	inessiivi
INF	infinitiivi
INSTR	instrumentaali
PL	monikko
PROLAT	prolatiivi

Esimerkkilähteet

- Beljaev, Gennadij 2002: Il'ja Pystinlön buškola vojas. – *Vojvyv kodzuv* 8: 58–68.
- Beljaev, Gennadij 2004: Komi literaturayn kadpasjas. – *Vojvyv kodzuv* 6: 73–79.
- BHC = Bondarenko, O. E. & Horunžaja, T. M. & Cypanov, E. A. 2000: *Komi nem. Syktyvkar: Komi nebög lëdzanin*.
- Kozlova, Elena 2002: Vova da muköd. – *Vojvyv kodzuv* 5: 3–23.
- Kuratova, Nina 2002: Čečëyštny uvlan' jurön. – *Vojvyv kodzuv* 5: 28–40.
- Kuznecova T. L. 2003: *Literatura sövman tujjas: gižys' da kad*. Syktyvkar: Izdatel'stvo "Èšköm".
- Latyševa, V. A. 1995: *Komi literatura istorijays'*. Syktyvkar: Syktyvkarskij universitet.
- Napalkov, Viktor 2002: Köni të, mus jokmyl'öj? – *Vojvyv kodzuv* 6: 3–35.
- Pal'sin, S. V. & Petrunev A. S. 2001: Parma vyl'ys' gorammö. – *Vojvyv kodzuv* 9: 57–62.

Lähteet

- Baker, Robin 1985: *The development of the Komi case system. A dialectological investigation*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 189. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Bartens, Raija 2000: *Permiläisten kielten rakenne ja kehitys*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 238. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Bubrih, D. V. 1949: *Grammatika literaturnogo komi jazyka*. Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo gosudarstvennogo universiteta im. Ždanova.

- Chafe, Wallace 1994: *Discourse, consciousness, and time. The flow and displacement of conscious experience in speaking and writing*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Diessel, Holger 1999: *Demonstratives. Form, function and grammaticalization*. Typological studies in language 42. Amsterdam: John Benjamins.
- Fraurud, Kari 2000: Possessives with extensive use: A source of definite articles? – Irène Baron, Michael Herslund & Finn Sörensen (toim.), *Dimensions of possession*. Typological studies in language 47. Amsterdam: John Benjamins. 243–268.
- Hawkins, John 1978: *Definiteness and indefiniteness: A study in reference and grammaticality prediction*. London: Croom Helm.
- Himmelmann, Nikolaus P. 1997: *Deiktikon, Artikel, Nominalphrase: Zur Emergenz syntaktischer Struktur*. Linguistische Arbeiten 362. Tübingen: Max Niemeyer.
- ISK 2004 = Hakulinen, Auli & Vilkuna, Maria & Korhonen, Riitta & Koivisto, Vesa & Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Juvonen, Päivi 2000: *Grammaticalizing the definite article. A study of definite adnominal determiners in a genre of spoken Finnish*. Edsbruk: Department of linguistics, Stockholm University.
- Kokla, Paul 1963: *Pritjažatel'nye suffiksi v marijskom jazyke*. Tallin: Akademiija nauk Estonskoj SSR.
- Koževin, G. Ju. 2000: Ukazatel'noe i posessivnoe značeniija lično-pritjažatel'nyh suffiksov sovremennoogo komi jazyka. *Permistika 6*. Iževsk: Izdatel'skij dom "Udmurtskij universitet". 93–99.
- KRK = Beznosikova, L. M. (toim.) 2000: *Komi-roč kyvčukör. Komi-russkij slovar'*. Syktyvkar: Komi knižnoe izdatel'stvo.
- Kuznecova, A. I. 2004: Kumuljacija grammatičeskikh značenij v aggljutinativnyh pokazateljah: dejktičeskie funkcii posessiva v ural'skih jazykah. – Pirkko Suihkonen, Bernard Comrie & S. A. Maksimov (toim.), *Meždunarodnyj simpozium po dejktičeskim sistemam i kvantifikacii v jazykah Evropy i severnoj i central'noj Azii*. Iževsk: Udmurt State University – Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. 249–259.
- Künnap, Ago 2004: About the non-personal definite function of the Uralic 3rd person possessive suffix. – *Linguistica Uralica* 40: 1: 1–4.
- Laury, Ritva 2005: Deixis and definiteness: the development of a definite article in spoken Finnish. – M. M. Jocelyn Fernandez-Vest (toim.), *Les langues ouraliennes aujourd'hui*. Bibliothèque de l'École des Hautes Études, Sciences historiques et philologiques 340. Paris: Librairie Honoré Champion, Éditeur. 301–314.
- Lyons, Christopher 1999: *Definiteness*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nikolaeva, Irina 2004: Possessive affixes in the pragmatic structuring of the utterance: evidence from Uralic. – Pirkko Suihkonen, Bernard Comrie & S. A. Maksimov (toim.), *Meždunarodnyj simposium po dejktičeskim sistemam i kvantifikacii v jazykah Evropy i severnoj i central'noj Azii*. Iževsk: Udmurt State University – Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. 130–145.
- Pajusalu, Renate 1999: *Deiktikud eesti keeles*. Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis 8. Tartu.

- Prokuševa, T. N. 1984: Kategorija opredelennosti-neopredelennosti v komi jazyke. *Vzaimodejstvie finno-ugorskih i russkogo jazykov*. Trudy Instituta jazyka, literatury i istorii, s.n. Syktyvkar. 43–50.
- Schlachter, Wolfgang 1960: *Studien zum Possessivsuffix des Syrjänischen*. Finnisch-ugrische Studien III. Berlin: Akademie-Verlag.
- Serebrennikov, B.A. 1963: *Istoričeskaja morfologija permskih jazykov*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR.
- Sidorov, A. S. 1992: *Izbrannye stat'i po komi jazyku*. Koonnut G. V. Fedjuneva. Syktyvkar: Komi knižnoe izdatel'stvo.
- Sinor, Denis 1978: The nature of possessive suffixes in Uralic and Altaic. – Mohammad Ali Jazayery, Edgar C. Polomé & Werner Winter (toim.), *Linguistic and literary studies in honor of Archibald A. Hill, III: Historical and comparative linguistics*. Trends in linguistics: Studies and monographs 9. The Hague: Mouton Publishers. 257–266.
- SKJa 1955 = Lytkin, V. I. (toim.) 1955: *Sovremennyj komi jazyk. Fonetika, leksika, morfologija*. Syktyvkar: Komi filial Akademii nauk SSSR.
- ÖKKM 2000 = Fedjunjova, G. V. (toim.) 2000: *Önija komi kyv morfologija*. Syktyvkar: Komi nebög lèdzanin – Rossijasa naukajas akademija, Komi nauka šörin, Kyv, literatura da istorija institut.

Marja Leinonen <marja.leinonen@kolumbus.fi>
Lapinlahdenkatu 31 D 30
FI-00180 Helsinki